

Ծ. ԱՆԻՒ ԳՆԱՌԻՄԸ

Յարգւոյ գիտնականը Մառ՝ բոլոր սրտով փարած իւր սիրած գործին՝ երկայն տարիներէ ի վեր սկսեալած պեղումները տոկուն եռանդեամբ եւ ճշգրիտ ջանասիրութեամբ կը շարունակէ։ Իւր բեղուն քրտանց ազնիւ պտուղն մեր անցեալ փառքի մնացորդներու պատկանելի հաւաքածոն՝ երաստագիտութեան ծանր պարտք դրին ամէն հայու սրտին։ Մառ անունը անմահացաւ Հայութեան համար։ Գործ մը, որ այս խոռովայն շրջանին մօրէ անգամ չէր անցուեր, այսօր շնորհիւ հայասեր գիտնականին մեր հիացումը կը խէ։ Այո, Անոյ պեղմանց նշանակութիւնը չափազանց նշանակալից է մեզ համար, միայն հարկ է կարեւորութիւն տալ ձեռնարկութեան եթէ չենք ուզեր մեր ցուրտ անտարբերութեամբ ապագայ վայրապար ապաշաւանաց ինք մատակարարել, որ դժբախտաբար միշտ մեր նսեմ մենաշնորհն եղած է։

Անին՝ Շիրակայ այս խորհրդական դշտոյն արդէն վաղուց եւրոպացի գիտնական ճանապարհորդներու հիացումը խլած եւ անհամար հայ հայրենասէր սրտերէ արեւն քամած ու անոնց ջերմ արտասուքով իւր արեւակէզ ու մամապատ աւերակները ցողած ոռոգած է։ այս պարզապէս տխուր միջթարթութիւն մըն է։ Բայց հայ գրականութեան եւ գեղարուեստի յառաջողութեան տուտա նիւթ մատակարարողն՝ եղաւ Մառ։ Իւր քանի մը տարիէ ի վեր խոր հօլին տակէն լոյս հանած հնութիւններն, մեծ լոյս կը սփռեն ազգային պատմութեան, արուեստից, բարոյից եւ սովորութեանց վրայ։ այս առաջապէլ չէ։ Մառ իւր յերեւան հանած աստղային վրայ արդէն կարգ մ'ուսումնասիրութիւններ հրատարակած՝ գիտական հրապարակի վրայ դրած է։ Բայց որ աւելին է՝ Մառ ձեռք զարկաւ նաեւ հայ հասարակութեան ներկայացնելու ըստ կարելոյն իւր պեղմանց արդիւնք դասախօսութիւններով։ Վերջնոյս գովելի պատճառ հանդիսացաւ Բագուի գեղարուեստի սիրահարներու միութիւնն, որ մասնաւոր հրաւերով կոչած էր Հայութեան այս անձնանէր գիտնականն Բագու դասախօսելու։ Դոյնպէս Յարգւոյ Բանասերն Գր. Խալաթեանց ալ հրաւիրած էր Մոսկուայի հայ գաղութին դասախօսելու։ Անցեալ Գեկտ. 21, 22 եւ 23ին Բագուի մէջ, իսկ Փետր. 21ին Մոսկուայի Լաւաւական շէնարանի մէջ Մառ բաւարարութիւն տուաւ երկու հրաւերներուն, լիովն յարգե-

ցնելով հասարակութեան անկալութիւնն։ Մայիս 29ին ալ Տիգրիսի մէջ խուռն բազմութեան առջեւ երկու նշանակալից զեկուցում կարդացած է Մառ։ Անիկէ 7 վերտ հեռաւորութեամբ՝ Ղզզըլ-Կալայի ի եկեղեցւոյ՝ չենրի, Բագու, Անուոյ միջնաբերդի անցեալ տարւան պեղմանց եւ Տիգրիսի Երկրոյ վանքի նշանակութեան մասին։ Ստացուած տեղեկութիւններէն կը տեսնուի որ այդ դասախօսութիւններն առհասարակ հմուտ հետազոտութիւններ եւ արտաքին կարգի նշանակալից նորութիւններ կը բովանդակեն, ոչ միայն ճարտարապետական կամ գեղարուեստական, այլ եւ պատմական քաղաքակրթական տեսակետէ։ Եռուսի Լին Մառ անցած է իւր սիրտը Անուոյ պեղումները շարունակելու։

Որչափ իմացայ Տիգրիս ալ հանգանակութիւն մը բացուած է այս նպատակաւ։ Մառ՝ հմուտ հայ մտանագրութեան եւ հնախօսութեան՝ պատշաճ յարգ կը նուիրէ յերեւան հանած ամենագոյն հատակոտորներուն։ Եթէ Մառ չըլլար, բացուած հսկայ տաճարներն, ապարանքներն, դամբաններն, արձաններն եւ վերջապէս պէսպէս կահկարասիք եւ արձանագրութիւնք անգամ կը մնային այդ պատկառելի բայց անխօս աւերակներ եւ մեռեալ առաջններ։ Այսպէս Մառ անձամբ կ'ուսումնասիրէ եւ կարգի կը դնէ խնամքով, ամբողջ առարկաներն։

Այս չափազանց կարեւոր եւ անձնանէր ձեռնարկութեան յարողութեան համար պէտք եղածն է ժողովրդեան ջանկերութիւնն, թէ բարոյապէս եւ թէ նիւթապէս։ Մեծ գրուստեաց արժանի է Բագուի հասարակութիւնն, որ այսօր ալ գովելի օրինակ հանդիսացաւ 6—7 հազար ռուբլի գնելով հայասէր գիտնոյն արամադրութեան տակ։ Մոսկուայէն ալ ճանապարհածախքէն զատ 350 ռուբլի զուտ արդիւնք յանձնուած է Մառին։ Ասոնց վրայ եթէ յաւելուք Պետերբուրգի Եկ. Խորհրդի տարուէ տարի այս գիտման յատկացուած 2000 ռուբլին եւ Պետերբուրգի հնագիտական յանձնաժողովի փոքր օգնութիւնն՝ մերձաւորապէս 9—10 հազար ռուբլի գումար մը կ'ունենայ Մառ իւր տրամադրութեան տակ, որ անցեալ տարւան գումարին (2600) համեմատութեամբ պատկանելի գումար մըն է։ Իր յուսանք աներկայ որ տարւոյս վերջը իրականացած պիտի տեսնենք Յարգելի հնախոյնի գիտաւորութիւններէն բաւական մաս մը, զորոնք անցած տարի զանց առած էր միջոց չունենալուն պատճառաւ։

Սրտի ցաւով լսեցինք որ Մառ գաւ տարի միտք չունի պեղման այս մեծ գործը շարունակելու, ինչպէս որ Տփղիսի մէջ նշանաւոր ազգայնոց նախաձեռնութեամբ ի պատիւ իրեն (Մառի) տուած հացկերպութի ժամանակ եւ իւր АНІЙСКАЯ СЕРІА, Nr. 2 զեկոյցագրի վերջաբանի մէջ կըսէ: Պ. Սերերբրեակեանի առթիւ մը բռնած դիրքը վշտացուցած է զիւրքը, ինչպէս նաեւ ուրիշներու վերապահեալ վարմունքը: Սակայն կարծեմ Պ. Սերերբրեակեանի վարմանց մէջ Մառի անձնականին եւ գործունէութեան մասին ճեւե անկաստ ձգտում չկայ, թէեւ ըստ ինքեան Սերերբրեակեանի ալ վարմունքը այլուստ անբարձր է եւ անպատեհ կրնայ համարուիլ: Գիտերբուրգի Եկեղ. խորհրդի ժողովքը ուզած է 2000ի փոխարէն 3000 բուրձի յատկացնել լսեց պեղմանց համար, Պ. Սերերբրեակեան Ուզգային թանգարանի բացակայութեան պատճառաւ այնչափ նպատակայարմար չէ համարած եւ դիմադրած է. այդ դիմադրութիւնը ծանր եկած է Մառի:

Եթէ կ'ուզուի ազգային նուիրական գործոյն արժանաւոր դիրք եւ մնայուն նշանակութիւն տալ, հարկ է անպատճառ կարեւորութիւն տալ Ուզգային թանգարանի հիմնարկութեան գեղեցիկ գաղափարին, զոր վառվռուն նախանձախնդրութեամբ ջանաց արժարե՞լ Պ. Սերերբրեակեան, որուն աջին աջակից Սերգիսացաւ Եզնիկ աւթ. Երզնկեանց, երկուքն ալ «Հովիւ» թերթին Մարտ 16 եւ 30 թուերուն մէջ: Ստուգիւ ալ ոչինչ միտմարութիւն է՝ տեսնել, որ մեր Մայր երկրին ծոցէն արիւն քրտինքով դուրս բերուած յարգելի հնութիւններն, ջրու ցան կը կորստուն օտարութեան մէջ եւ կամ առ առաւելն օտար թանգարաններու մէկ անկիւնը մոռացութեան կը մատնուին: Թանգարանի կից անհրաժեշտ է ունենալ նաեւ համեստ գրադարան մը, որ ձիւրացած ըլլալու է լիւսաւորաբար հայ պատմական մատենադրութիւններով, ուսումնասիրութիւններով եւ եւրոպական այս կարգի ձոյն հրատարակութիւններով, ինչպէս Գերպ. Երզնկեանց կը յանձնէ, որպէս զի դիւրանայ եղած առարկաներու ուսումնասիրութիւնն, մանաւանդ որ մեզի առհասարակ կը պակսի այսպիսի անհրաժեշտ գրագրանք մը, գտնէ մեր երկրին մէջ: Ուր հաստատուելուն խնդրել առ այժմ պատահական է. էականն է կազմել ձեռնհաս յանձնաժողով մը, որ խորհի գործադրութեան եւ միջոցներու վերայ: Ուրախալի է տեսնել որ Հայոց Ուզ-

գագրական Ընկերութիւնը արդէն որոշած է «Նախապատրաստութիւններ տեսնել մի Ուզգագրական-Ընկերական Ունեցում»:

«Այս նպատակով հրատարակեց մի՝ Եւրագիր Հայոց Ուզգագրական թանգարանի համար նիւթեր հաւաքելու, պատրաստեց տպագրուած եւ ժապաւիտուած մատենաներ՝ պեղում, գնում եւ նուէր ստացուած իրերը ցուցակագրելու համար եւ ուղարկելով ընկերութեան ձիւղերին՝ յանձնարարեց հիմնել թանգարանական պահեստարաններ եւ հաւաքել ազգագրական հնագիտական իրեր: Մի այսպիսի պահեստարան եւս այստեղ, Թիֆլիսում, հիմնելով, ընկերութեանս Խուրհուրդը յոյս ունի, որ մատիկ ապագայում, երբ բաւականաչափ իրեր հաւաքուած կը լինին, Ուզգագրական Ընկերութեան կենդրոնի եւ ձիւղերի ներկայացուցիչներին ընդհանուր ժողով կը գումարի՝ որոշելու թէ ուր պէտք է հիմնել այդ թանգարանը, ուր եւ անմիջապէս կը տեղափոխուին այդ բոլոր առեւբում հաւաքուած իրերը: Այս գեղեցիկ եւ կարեւոր գաղափարին իրականացման պարտաւոր է անշուղի ամէն հայ, դիմել Ընկերութեան Յարգող գանձապահին Պ. Առաքել Մարտիանեանի ի Տփղիս: Ուզգային թանգարանի եւ գրադարանի հիմնարկութիւնն ամենափայլուն ապացոյցը պիտի ըլլայ Հայ ազգին քաղաքակրթութեան:

Հ. Ա. ԱՆԻՍՏԵՆՍԸ

6. ԳԵՌԳ ԴՈՒՌԻՍԸ Ի.

Սիմֆերոպոլէն Մեծապատիւ Գրիգոր Սպենդարեան Յունիս 24ին Խմբագրութեան ուղղած հեռագրով մը կը գուժէր իւր բարեկամին Գոգոյեանի մասը: «Նաշարանց դասուն՝ Գորպատի վառվռուն ուսանողութեան շարքէն ըլլալով առանց հակայ հատորներ հեղինակելու՝ յաջողեցաւ անմահանալ հայ ժողովրդեան մէջ միայն իւր ժողովրդական «Դժնէսաւ», երգով: Գոգոյեան բարձրագոյն կրթութեամբ օժտուած ըլլալով՝ պարտական էր իւր ազնունդը օգտակարապէս գործածել ժողովրդեան լուսաւորութեան համար, զարգարելով անոր խնդուկ գրականութիւնն պատկառելի հատորներով: Այս հատորներու բացակայութեան պատճառը հարկ է որոնել հանգուցելոյն, խորհրդական կեանքի թաքուն ծալքերու մէջ: Գոգոյեան որչափ ալ իւր միայնացեալ կեանքով մշտնջենաւ ըստ-